

Domsagohistorik

Bodens tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Bodens tingsrätt

Domsagoutvecklingen från slutet av 1600-talet till början av 1800-talet

1670 utgjorde hela dåvarande landskapet Västerbotten en enda domsaga med en häradshövding. Tio år senare (1680) beslutade Kungl. Maj:t att den stora domsagan skulle delas upp i två delar: det norra kontraktet och det södra kontraktet. Båda kontrakt skulle få en egen häradshövding och dessutom tillsattes en extra ordinarie domare (med titeln justitiarie) för lappmarkerna i Västerbotten. I norra kontraktet låg Torne och Kemi lappmarker (som förlorades till Ryssland vid freden 1809). I södra kontraktet ingick Lycksele, Arvidsjaur, Arjeplog, Jokkmokk och Gällivare lappmarker (dvs. Umeå, Piteå och Luleå lappmarker). Mellan åren 1680 och 1820 ingick i Västerbottens södra kontrakt tingslagen Umeå, Skellefteå, Löfvånger, Burträsk och Bygdeå samt ovannämnda lappmarker. Det norra kontraktet omfattade Piteå, Luleå, Råneå, Neder- och Överkalix, Jukkasjärvi, Karesuando (som tidigare hette Enontekis), Neder- och Övertorneå tingslag.¹ 1820 överfördes Jokkmokks och Gällivares tingslag från det södra till det norra kontraktet. Samtidigt tillkom Nordmalings tingslag till den södra domsagan. Nordmaling hade tidigare legat under Ångermanlands norra domsaga.

Domsagoutvecklingen under 1800-talet

1820 bildades en ny domsaga i det södra kontraktet under benämningen Västerbottens norra domsaga. Detta medförde i sin tur att det norra kontraktet tvingades att byta namn för att undvika missförstånd och förväxlingar. Det bestämdes att det nya namnet skulle vara Norrbottens domsaga. 1838 ändrades dock namnet på nytt efter det att Neder- och Överkalix, Jukkasjärvi, Karesuando, Neder- och Övertorneå och Pajala brutits ut och bildat en egen domsaga under namnet Norrbottens norra domsaga. De återstående tingslagen samlades i Norrbottens södra domsaga. Domsagens kansliort placerades i Haparanda från och med 1839.

Den södra domsagan genomgick vissa förändringar 1877 då Piteå och Råneå tingslag bröts ut ur jurisdiktionen. Piteå bildade en ny domsaga tillsammans med Arvidsjaur och Arjeplogs tingslag under benämningen Piteå domsaga (Piteå domsaga, se Piteå tingsrätt). De kvarvarande tingslagen i den södra domsagan (förutom Råneå) fick nu namnet Luleå domsaga. Samma år (1877) ändrade den norra domsagan namn till Torneå domsaga i samband med vissa judiciella förändringar. Neder- och Överkalix tingslag hade brutits ut och slogs nu samman med Råneå från Norrbottens södra domsaga och Gällivare tingslag till Kalix domsaga (Kalix domsaga, se Haparanda tingsrätt).² 1904 bildades Gällivare domsaga då Gällivare tingslag från Kalix domsaga slogs samman till en egen jurisdiktion tillsammans med Jukkasjärvi och Karesuando tingslag från Torneå domsaga (Gällivare domsaga, se Gällivare tingsrätt).

Luleå domsaga

Från och med 1877 omfattade alltså Luleå domsaga tingslagen Jokkmokk, Nederluleå och Överluleå. Luleå tingslag hade 1831 delats upp i Nederluleå och Överluleå tingslag. Jokkmokks (lappmarks) tingslag höll ting i Jokkmokk. Fram till 1839 höll man ting i en envåningshus i trä. På 1880-talet var det gamla tingshuset så dåligt att tingshusbyggnadsskyldige ålades att bygga ett nytt tingshus.³ 1897 uppfördes det nya tingshuset i kvarteret Lejonet vid Åsgatan. Huset hade två våningar. Tingssalen låg på bottenvåningen. Senare uppfördes en arrestlokal på samma tomt. Tingshuset och arresten revs 1968 för att ge plats åt en ny

¹ Almquist, 1954, s. 435ff.

² Bihang till SFS 1876 nr 25 s. 8.

³ *Nya Lagberedningens betänkande* Tabell n:o 1 om Jokkmokks lappmarks tingslag.

förvaltningsbyggnad.⁴ Tingen hölls därefter i Jokkmokks kommunhus vid Västra Torggatan. Kommunhuset hade uppförts 1971. Sessionssalen ligger på tredje våningen. Nederluleå tingslag höll ting vid kyrkan i Luleås gamla stad, det vill säga Gammelstaden (se vidare under Luleå tingsrätt).

Överluleå tingslag hade fast tingsställe i Boden från och med 1831. Innan dess hade Bodenborna varit tvungna att åka till Gammelstaden när det var ting. 1832 påbörjades uppförandet av Bodens första tingshus. Byggnadsarbetet drog emellertid ut på tiden på grund av materialbrist, och under tiden höll man ting i dåvarande nämndemannen Olof Johanssons hus i Boden.⁵ Det nya tingshuset stod klart 1834 och låg på Kyrkkläppen strax väster om Överluleå kyrka, alldeles vid vattnet (Bodträsket). Tingshuset var en träbyggnad i en och en halv våning. Tingssalen var tillsammans med tre andra rum belägen på bottenvåningen. På ovanvåningen fanns en lägenhet om två rum och kök. Boden blev kansliort för Luleå domsaga 1927. Kansliet inrymdes till en början i Överluleå kommunalhus vid Drottninggatan. Med tiden blev tingshuset på Kyrkkläppen allt mer slitet, och på hösten 1932 flyttades häradsrättens verksamhet till ett nybyggt tingshus i korsningen mellan Lulevägen och Garnisonsgatan. I huset fanns utrymme både för häradsrättens verksamhet och för domsagens kansli. I byggnaden fungerades även som polishus. Domstolslokalerna låg på ovanvåningen medan polisstationen låg på bottenvåningen. Domkretsen omfattade vid den här tiden staden Boden samt Edefors landskommun.

Det dröjde emellertid inte lång tid innan det nya tingshuset blev för trångt, och i slutet av 1940-talet skickades en förfrågan till Bodens stad om staden möjligen kunde ordna nya lokaler åt domsagan. 1948 slogs dessutom Nederluleå och Överluleå samman till ett enda tingslag. De båda tingsplatserna i Luleå och Boden skulle användas växelvis i fortsättningen.⁶ Under andra hälften av 1950-talet uppfördes en ny förvaltningsbyggnad inne i centrala Boden, och på hösten 1958 fick även Luleå tingslag nya lokaler i huset.⁷ Kansli lokalerna placerades på femte och sjätte våningen i stadshuset medan sessionssalen var belägen i den lägre byggnad vid stadshuset. De båda byggnaderna var förbundna med varandra genom en gång.

Utvecklingen under andra hälften av 1900-talet

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan byggdes ut, socialvården och bostadsbyggande likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna, och rationaliserades.

1958 fick domsagan nya lokaler i det nybyggda stadshuset i Boden. Tingshuset från 1932 var sedan länge för trångt för domstolens behov.

Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann.⁸ 1965 förstatligades rådhusrätterna. I början av 1970-talet trädde även den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 bildades Bodens tingsrätt. Tingsställena placerades i Boden, som dessutom var kansliort, och i Jokkmokk.⁹ Bodens tingsrätt är

4 *Tätorten Jokkmokk*, 1999, s. 96f.

5 Jakobsson, 1943, s. 44.

6 SFS 1947:679.

7 Östberg, 1980, s. 633ff.

8 1970 slogs Bodens stad och Edefors landskommun samman till en ny kommun under benämningen Boden.

9 Koncept den 17/6 1970 från Justitiedepartementet till Hovrätten över Övre Norrland, Dnr 1217/70. Bodens tingsrätts domkrets omfattade Bodens och Jokkmokks kommuner. Jfr SFS 1982:996.

än idag inrymd i det gamla stadshusets lokaler vid Hellgrensgatan.

Bodens tingsrätt:

Luleå tingslag (Nederluleå och Överluleå tingslag)¹⁰

Domsagotillhörighet:	1680-1808	Med Piteå, Råneå, Nederkalix, Överkalix, Jukkasjärvi, Enontekis, Nedertorneå och Övertorneå tingslag samt Torne och Kemi lappmarkers ¹¹ tingslag
	1809-1838	Med Piteå, Råneå, Nederkalix, Överkalix, Jukkasjärvi, Enontekis, Nedertorneå och Övertorneå tingslag samt Jokkmokks och Gällivares lappmarkers ¹² tingslag
	1839-1876	Med Piteå, Jokkmokk och Råneå tingslag (Norrbottens södra domsaga)
	1877-1970	Med Jokkmokks tingslag (Luleå domsaga)
Tingsplatser:	1877	Luleå gamla stad, sedemera flyttad till Gammelstad (för Nederluleås tingslag) Boden (för Överluleå tingslag)

Häradshövdingar:

Henrik Winblad	1680-1695
Olof Burman	1696-1722
Mikael Eurenus Höijer	1722-1756
Petter Folcker	1757-1775
Olof Ekman	1776-1807
Per Adolf Ekorn	1807-1811
Zacharias Dahl	1812-1838
Lars Olof Boström	1838-1875
Adolf Jakob Robert Krook	1877-1887
Adolf Mathias von Proschwitz	1887-1899
Nils Johansson	1899-1930
Lennart Axel Ludvig Almqvist	1930-1934
Herbert Fagerström	1935-1947
Sven Olof Östberg	1947-

Jokkmokks (lappmarks) tingslag

Domsagotillhörighet:	1680-1819	Med Umeå, Burträsk, Skellefteå, Löfvånger Degerfors ¹³ och Bygdeå tingslag samt Lycksele, Arjeplog, Arvidsjaur och Gällivare lappmarkers tingslag (Västerbottens norra
-----------------------------	-----------	---

¹⁰ Mellan 1877 och 1947 var Luleå uppdelat i två tingslag (Neder- och Överluleå).

¹¹ Torne och Kemi lappmarker avträdde 1809 till största delen till Ryssland (idag Finland).

¹² Jokkmokk och Gällivare tillkom 1820 från Västerbottens norra domsaga.

¹³ Tillkom 1814 genom utbrytning ur Umeå tingslag.

	domsaga)
1820-1838	Med Piteå, Luleå, Råneå, Övertorneå, Nedertorneå och Övertorneå tingslag samt Gällivares ¹⁴ och Torne och Kemi ¹⁵ lappmarkers tingslag
1839-1876	Med Piteå, Luleå och Råneå tingslag (Norrbottens södra domsaga)
1877-1970	Med Luleå tingslag (Luleå domsaga)
Tingsplatser:	
1877	Vid kyrkan i Jokkmokk

Häradshövdingar:

Vilhelm Clerck	1680-1697
Lars Grubb	1697-1698
Andreas Plantin	1699-1709
Markus Bostadius	1709-1728
Olof Anzenius	1728-1762
Carl Göran Furtenbach	1762-1792
Carl Fredrik Furtenbach	1792-1819
Zacharias Dahl	1820-1837
Lars Olof Boström	1838-1875
Adolf Jakob Robert Krook	1877-1887
Adolf Mathias von Proschwitz	1887-1899
Nils Johansson	1899-1930
Lennart Axel Ludvig Almqvist	1930-1934
Herbert Fagerström	1935-1947
Sven Olof Östberg	1947-

Litteratur

Almquist, Jan Eric: *Lagsagor och domsagor i Sverige med särskild hänsyn till den judiciella indelningen, Del 1*, Stockholm 1954

Nya Lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Fjärde delen. Bihang. Stockholm 1884. Tabell n:o 1 om Jokkmokks lappmarks tingslag.

Jakobsson, I. A.: ”Boden i äldsta kända tid”, I: *Bodens stad 1919-1943: jubileumsskrift*, Boden 1943.

Gustafsson T *Tätorten Jokkmokk – ett sekel – 1900-1999*, Jokkmokk, 1999

Östberg, Olof ”Notiser om domstolen i Boden” i *Bodens kommun från forntid till nutid. Utgiven med anledning av beslut rörande Bodens jubileumsfond 1969 [red.: Ragnar Bergmark]*, Boden 1980.

¹⁴ Gällivare tillhörde före 1820 Västerbottens norra domsaga.

¹⁵ Torne och Kemi lappmarker avträdde 1809 till största delen till Ryssland (idag Finland).